

KOMPETENCJE PSYCHOSPOŁECZNE W KSZTAŁCENIU NAUCZYCIELI JEZYKÓW OBCYCH

Elżbieta KEMPNY

University of Lower Silesia (PhD student); elzbieta.kempny@polsl.pl; ORCID: 0000-0003-0990-6506

Streszczenie: Celem artykułu jest refleksja nad rolą i miejscem kompetencji psychospołecznych w kształceniu przyszłych nauczycieli języków obcych. Intencją autorki jest zwrócenie uwagi na istotność kompetencji psychospołecznych w aktualnej rzeczywistości edukacyjnej jako czynnika zwiększającego efektywność przygotowania studentów do pełnienia roli nauczyciela języka obcego i wychowawcy, jak również czynnika zwiększającego szanse uczestników systemu edukacji na skuteczniejsze przygotowanie się do funkcjonowania na rynku pracy oraz ich przystosowanie się do wymogów współczesnego świata.

Słowa kluczowe: kształcenie nauczycieli, kompetencje nauczyciela, kompetencje psychospołeczne.

PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL COMPETENCIES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHERS' TRAINING

Abstract: The objective of this article is to reflect upon the role and position of psychological and social competencies in training foreign language teachers-to-be. The author's intent is to draw attention to the importance of psychological and social competences in the educational reality, as a factor increasing the effectiveness of student preparation for the role of a foreign language teacher and an educator, as well as a factor increasing the opportunities of the educational system participants for more effective preparation for the labour market and their adaptation to the requirements of the modern world.

Keywords: education of teachers, teacher's competencies, psychological and social competences.

1. Wstęp

Osoba nauczyciela uważana jest najczęściej za klucz do prawidłowego funkcjonowania systemu edukacji, a jego kwalifikacje, motywacja i cechy osobowościowe uważa się na czynniki warunkujące powodzenie kształcenia i wychowania (Strykowski, et al., 2003).

Zawód nauczyciela wymaga posiadania wielu charakterystycznych kompetencji w różnorodnych obszarach wiedzy, umiejętności i postaw. Co więcej, przygotowanie do pełnienia tej ważnej funkcji nie jest nigdy w pełni ukończonym procesem, ale wymaga ciągłego doksztalcania się. Dynamicznie zmieniająca się rzeczywistość sprawia, iż konieczna staje się refleksja nad dostosowaniem kształcenia nauczycieli, na których spoczywa odpowiedzialność za przygotowanie młodego pokolenia do funkcjonowania w społeczeństwie i w konsekwencji tego, na rynku pracy (Konieczna-Kucharska, 2015).

Jednym z problemów dzisiejszej rzeczywistości jest próba odpowiedzi na pytanie: „Jak kształcić dzisiaj, aby zasoby uczących się odpowiadały wymogom jutra?”. Jest to problem obejmujący relacje między instytucjami edukacyjnymi, uczestnikami systemu edukacji, czyli, między innymi, przyszłymi pracownikami oraz potencjalnymi pracodawcami, czyli, między innymi, sektorem biznesu. Poszukuje się rozwiązań, które umożliwiłyby skuteczniejsze przygotowanie młodych ludzi do odnalezienia się na rynku pracy, obejmujące wyjście naprzeciw aktualnym potrzebom pracodawców.

Obszarem wzbudzającym dzisiaj szczególne zainteresowanie w wyżej opisanej perspektywie są kompetencje psychospołeczne. Wielu badaczy wyraża opinię, iż kompetencje twarde, konkretne i merytoryczne – wiedza i umiejętności, nabywane w trakcie studiów są niewystarczające. Coraz częściej podnosi się kwestię istotności kompetencji miękkich. W literaturze z zakresu różnych obszarów naukowych używa się pojęć kompetencji miękkich, psychospołecznych, interpersonalnych, emocjonalnych. Dysponowanie odpowiednio wysokimi kompetencjami psychospołecznymi jest istotnym elementem efektywności zawodowej, i dlatego też są one tak samo ważne i potrzebne jak kompetencje specjalistyczne – „twarde” (Smółka, 2016).

Niniejszy artykuł stanowi próbę refleksji nad naturą, miejscem, rolą i możliwościami rozwijania kompetencji psychospołecznych w toku kształcenia przyszłych nauczycieli, a w szczególności nauczycieli języków obcych. Nauczanie języka obcego to specyficzny rodzaj działalności edukacyjnej, w której, z uwagi na jej cele, takie jak, między innymi komunikacja czy nauczanie interkulturowe, stworzenie atmosfery otwartości i zaufania jest szczególnie istotne (Zawadzka, 2004).

2. Kompetencje nauczycieli

Pojęcie kompetencji charakteryzuje się wysokim stopniem wieloznaczności, wielowymiarowości i interdyscyplinarności (Żeber-Dzikowska, and Olczak, 2014), dlatego też przed rozpoczęciem rozważań nad kwestią kompetencji psychospołecznych nauczycieli, zasadna zdaje się być próba zdefiniowania kompetencji w ujęciu ogólnym.

Termin „kompetencja” pochodzi z języka łacińskiego od słowa *competere*, czyli nadawać się; *competentia* oznacza zgodność, odpowiedniość, uprawnienia do działania. Oznacza taki zakres wiedzy, umiejętności i odpowiedzialności, który pozwala na prawidłowe wykonanie powierzonych zadań (Kopaliński, 2000). Zwyczajowo pojęcie to rozumie się jako zbiór niezbędnych czynników: wiedzy, umiejętności oraz predyspozycji psychofizycznych potrzebnych do realizacji typowych, charakterystycznych dla określonego zawodu obowiązków (Żeber-Dzikowska, et al., 2016).

W środowiskach biznesowych, w dziedzinie zarządzania zasobami ludzkimi określenie kompetencji rozumie się jako „predyspozycje w zakresie wiedzy, umiejętności i postaw, zapewniające realizację zadań zawodowych na poziomie skutecznym i wyróżniającym, stosownie do standardów określonych przez organizację dla danego stanowiska” (Król, et al., 2014, s. 83).

M. Armstrong, przytaczając definicję kompetencji R. Boyatzisa, określa to pojęcie mianem potencjału pracownika, warunkującego konkretne działania wymagane na danym stanowisku, które prowadzą do uzyskania pożądanego rezultatu pracy (Armstrong, et al., 2016).

W pedeutologii funkcjonuje wiele definicji kompetencji oraz ich klasyfikacji. Problematyka ta jest niezwykle szeroka i stanowi obszar zainteresowań wielu badaczy.

Jedną z częściej przytaczanych w literaturze przedmiotu jest definicja kompetencji autorstwa M. Dudzikowej, według której jest to rodzaj struktury poznawczej, składającej się z określonych zdolności, zasilanej wiedzą i doświadczeniem, bazującej na przekonaniu, iż z wykorzystaniem tych zdolności możliwe jest inicjowanie i realizowanie określonych działań związanych z danym obszarem, zgodnie z obowiązującymi standardami (Dudzikowa, 1994, s. 206).

M. Czerepaniak-Walczak definiuje kompetencje jako „szczególną właściwość człowieka wyrażającą się w demonstrowaniu na wyznaczonym przez standardy poziomie umiejętności adekwatnego zachowania oraz przyjmowania na siebie odpowiedzialności za własne sprawstwo” (Czerepaniak-Walczak, 1994a, s. 51), przy czym „termin ten stosuje się do określenia dyspozycji człowieka, którą osiąga się w ciągu życia przez wyuczenie” (Czerepaniak-Walczak, 1994b, s. 134).

Według E. Zawadzkiej kompetencje nauczyciela to „umiejętność efektywnego wykorzystywania wiedzy, uwzględniająca krytyczną jej interpretację i uzasadnienie wyboru”

(Zawadzka, 2004, s. 110). Ponadto w pojęciu tym zawiera się również doświadczenie osobiste człowieka (Zawadzka, 2004, s. 109).

W literaturze przedmiotu wyróżnić można wiele składowych kompetencji nauczyciela. Najczęściej spotykane klasyfikacje obejmują kompetencje merytoryczne, dydaktyczno-metodyczne i wychowawcze. Pierwsze definiują nauczyciela jako eksperta w swojej dziedzinie, drugie określają jego warsztat pracy, znajomość i umiejętność zastosowania technik, metod nauczania i uczenia się, umiejętność planowania, trzecie zaś dotyczą różnych sposobów oddziaływania nauczyciela na uczniów, takich jak umiejętności komunikacyjne, umiejętności rozwiązywania problemów dotyczących danego wieku uczniów, rozwiązywania konfliktów (Taraszkiewicz-Kotońska, 2001).

Zdaniem R.I. Arendsa, dobry nauczyciel, poza kompetencjami przedmiotowymi (rzeczowymi), powinien charakteryzować się również wysokimi kwalifikacjami pedagogicznymi, takimi jak władanie zasobem wiedzy na którym opiera się sztuka nauczania, znajomość najlepszych sposobów postępowania pedagogicznego, prezentowanie postawy i umiejętności niezbędnych do systematycznej refleksji i rozwiązywania problemów, uznawania uczenia się nauczania za proces ustawiczny (Arends, 1994, s. 36).

J. Szempruch rozróżnia kompetencje osobiste, interpretacyjno-komunikacyjne, współdziałania, kreatywno-krytyczne, pragmatyczne, informatyczno-medialne (Szempruch, 2013). Kompetencje osobiste związane są z cechami osobowości, wyznawanymi wartościami, zasadami i normami, oraz z obrazem własnej osoby i oczekiwaniami wobec siebie. W tym obszarze znajdują się otwartość, empatia, szacunek, cierpliwość, odwaga, odpowiedzialność, poczucie humoru i stabilność. Kompetencje interpretacyjno-komunikacyjne rozumiane są jako umiejętność identyfikowania sytuacji edukacyjnych, właściwej interpretacji komunikatów werbalnych i niewerbalnych uczniów, dobierania najefektywniejszego sposobu porozumiewania się z uczniem stosownie do sytuacji, z uwzględnieniem taktu pedagogicznego, przyjęcia dialogowego charakteru relacji „nauczyciel-uczeń”, wyboru odpowiednich pozajęzykowych środków wyrazu oraz stosowanie autorefleksji na temat czytelności i etyczności własnych zachowań komunikacyjnych. Kompetencje współdziałania definiuje się jako umiejętność podejmowania właściwych i skutecznych działań w zakresie kierowania klasą, integracji uczniów, jak i innych podmiotów rzeczywistości edukacyjnej, rozwiązywania sytuacji konfliktowych za pomocą kompromisu i negocjacji oraz kształtowanie takiej postawy u uczniów. W obszarze tym Szempruch wymienia również radzenie sobie ze stresem wynikającym z nieprzewidywalności spotykanych sytuacji pedagogicznych, umiejętność współpracy z gronem pedagogicznym i innymi pozaszkolnymi uczestnikami procesu edukacyjnego. Kompetencje kreatywno-krytyczne autorka definiuje jako umiejętności wprowadzania twórczych zmian z zastosowaniem rozwiązań nieszablonowych i innowacyjnych, podejmowania krytycznej autorefleksji, budowania własnego warsztatu pedagogicznego, tworzenia wiedzy oraz myślenia krytycznego, refleksyjnego i umiejętność stymulowania tych kompetencji u uczniów. Kompetencje pragmatyczne odpowiadają za

skuteczne planowanie, organizowanie, realizację i ewaluację procesu dydaktycznego. Nauczyciel jest w stanie rozwinąć ten rodzaj kompetencji na bazie posiadanej wiedzy pedagogicznej, psychologicznej i metodycznej. Kompetencje informatyczno-medialne są związane z umiejętnościami obsługi multimedialnych środków przekazu jako narzędziami uczenia się i komunikowania, a kompetencje kulturowo-społeczne odpowiedzialne są za krytyczny odbiór informacji (Szempruch, 2013, s. 104-111).

B. Pitula proponuje wzbogacić wyżej opisaną typologię o kompetencje naukowe, czyli zdolność do tworzenia nowej wiedzy w oparciu o twórcze przekształcanie wiedzy już posiadanej; kompetencje moralne definiowane jako „zdolność do opowiadania się za określonymi imperatywami moralnymi, zdolność do osądów moralnych” (Pitula, 2010, s. 30) oraz kompetencje emocjonalne, wśród których wymienia: samoświadomość, samoregulację, motywację, empatię i umiejętności społeczne (Pitula, 2010, s. 30).

M. Konieczna-Kucharska przywołuje podział kompetencji uwzględniający kompetencje twarde, określane jako funkcjonalne oraz miękkie, nazywane behawioralnymi. Kompetencje twarde są charakteryzowane jako konkretne wyuczalne zakresy wiedzy i umiejętności, takie jak posiadane uprawnienia, wiedza specjalistyczna i praktyczna, znajomość języków obcych, umiejętność obsługi komputera, itp. Kompetencje miękkie są utożsamiane z cechami charakteru, temperamentem, sposobem radzenia sobie z problemami oraz umiejętnościami społecznymi. W tej grupie kompetencji znajdujemy również motywację, zarządzanie czasem, odporność na stres, umiejętności interpersonalne, umiejętność współpracy i zarządzania zespołem, sprawność planowania, asertywność czy kreatywność (Konieczna-Kucharska, 2015).

E. Zawadzka definiuje obszary kompetencji niezbędnych do pełnienia funkcji nauczyciela języka obcego (Zawadzka, 2004). Autorka proponuje uwzględnienie następujących ról nauczyciela języka obcego oraz przypisanie do nich konkretnych kompetencji:

- Nauczyciel języka obcego jako ekspert – dysponujący kompetencjami językowymi (specjalistycznymi), psychologiczno-pedagogicznymi i metodycznymi.
- Nauczyciel języka obcego jako wychowawca – posiadający kompetencje wychowawcze i moralne.
- Nauczyciel języka obcego jako pośrednik kulturowy – charakteryzujący się kompetencjami krajo- i kulturoznawczymi.
- Nauczyciel języka obcego jako organizator, moderator i doradca – odznaczający się kompetencjami organizacyjnymi.
- Nauczyciel języka obcego jako innowator, badacz i refleksyjny praktyk dysponujący kompetencjami innowacyjno-kreatywnymi.

Analizując różnorodne typologie kompetencji nauczyciela, trudno znaleźć wśród nich pojęcie kompetencji psychospołecznych, które częściej jest spotykane w literaturze innych dyscyplin naukowych. Można odnieść wrażenie, że jest to termin niejednoznaczny i bardzo złożony, choć jego komponenty są obecne w obszarach wielu, inaczej nazwanych i wcześniej

omówionych w tym artykule, kompetencji. Zatem następnym etapem niniejszego studium będzie próba zdefiniowania kompetencji psychospołecznych oraz ich interpretacja w kontekście pedeutologicznym.

3. Kompetencje psychospołeczne

P. Smółka, analizując problem kompetencji psychospołecznych, używa zamiennie terminów: kompetencje społeczne, interpersonalne, społeczno-psychologiczne, emocjonalno-społeczne, miękkie oraz oczywiście psychospołeczne i definiuje je jako „umiejętności warunkujące sprawne zarządzanie sobą i wysoką skuteczność interpersonalną” (Smółka, 2016, s. 15). Autor podkreśla, iż rozwijanie tego rodzaju kompetencji warunkuje powodzenie na rynku pracy, na skutek czego, staje się koniecznością. Jednocześnie Smółka zauważa, iż wśród największych deficytów pracowników, najczęściej wymienia się kompetencje interpersonalne. Z punktu widzenia pracodawcy wysokie kompetencje psychospołeczne stanowią gwarancję najbardziej efektywnego wykorzystania kompetencji twardych, funkcjonalnych (Smółka, 2016).

A. Romanowska-Tołłoczko i M. Kołodziej określają kompetencje psychospołeczne jako zbiór następujących dyspozycji i umiejętności: inteligencja emocjonalna, asertywność, konstruktywna komunikacja, umiejętność rozwiązywania konfliktów, prawidłowa samoocena, radzenie sobie w sytuacjach stresowych (Romanowska-Tołłoczko, and Kołodziej, 2018). Autorki podkreślają, iż „elementy te nie mają struktury hierarchicznej, wszystkie są równie ważne, a ich współdziałanie jest nieodzowne, bowiem pojedyncze umiejętności nie wystarczą do poradzenia sobie z rzeczywistą sytuacją społeczną, która zwykle ma złożony charakter. O kompetentnym radzeniu sobie stanowi połączenie umiejętności intrapersonalnych oraz interpersonalnych, uzależnionych od cech osobowości człowieka oraz od specyfiki treningu społecznego, jakiemu podlegał w ciągu życia” (Romanowska-Tołłoczko, and Kołodziej, 2018, s. 63).

Według R. Shankland na kompetencje psychospołeczne składają się kompetencje społeczne, poznawcze i emocjonalne. W zakresie kompetencji społecznych autorka wymienia umiejętności komunikacyjne, odporność na presję, umiejętność rozwiązywania konfliktów, współdziałania, perswazji, empatię. W grupie kompetencji poznawczych znajdujemy umiejętności rozwiązywania problemów, krytycznego myślenia i autoewaluacji. Do kompetencji emocjonalnych Shankland zalicza umiejętność regulacji emocji, zarządzania stresem oraz pewność siebie i poczucie własnej wartości (Shankland, 2009).

K. Martowska przywołuje definicję kompetencji społecznych Anny Matczak, według której są to „złożone umiejętności warunkujące efektywność radzenia sobie w określonego typu sytuacjach społecznych, nabywane przez jednostkę w toku treningu społecznego” (Martowska,

2012, s. 15). M. Argyle mówi o kompetencjach społecznych jako o umiejętnościach wywierania pożądanego wpływu na ludzi w różnorodnych sytuacjach społecznych oraz wyodrębnia następujące ich aspekty: poznawczy – opis i rozumienie sytuacji związanych z relacjami, motywacyjno-emocjonalny – gotowość do angażowania się w sytuacje społeczne oraz behawioralny – wyrażający się w konkretnych zachowaniach ludzi w sytuacjach społecznych (Argyle, 2002).

J. Madalińska-Michalak i R. Góralska wskazują na ogromne znaczenie kompetencji emocjonalnych, których składowymi są empatia, entuzjazm, przebaczenie, optymizm, wiedza wychowawcza, budowanie relacji interpersonalnych, pewność siebie, sprawiedliwość społeczna, zaufanie i znajomość kultury uczniowskiej. Badaczki podkreślają również istotność komponentów inteligencji emocjonalnej takich jak: percepcja, ocena i ekspresja emocji, wspomaganie procesu myślenia za pomocą emocji, posługiwanie się wiedzą o emocjach i regulacja emocji, czyli zarządzanie nimi (Madalińska-Michalak, and Góralska, 2012). Według koncepcji C. Saarni, kompetencje emocjonalne to umiejętności doświadczania i regulacji swoich emocji w kontekście różnych sytuacji społecznych, w czasie których dochodzi do interakcji między ludźmi (Saarni, 1999). Saarni wymienia następujące komponenty kompetencji emocjonalnych: świadomość swoich emocji, zdolność do rozpoznawania i nazywania emocji, zdolność do zaangażowania się w emocjonalne doświadczenia ludzi, z którymi wchodzimy w interakcje, umiejętność różnicowania stanów emocjonalnych oraz rozpoznawania niespójności między stanem emocji, a ich okazywaniem, umiejętność radzenia sobie z emocjami negatywnymi, świadomość wpływu emocji na zachowanie, poczucie skuteczności emocjonalnej.

4. Miejsce kompetencji psychospołecznych w kształceniu przyszłych nauczycieli języków obcych

Wymogi dotyczące kompetencji przyszłych nauczycieli, w tym również języków obcych regulują standardy kształcenia nauczycieli zawarte w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. (MNiSzW, 2012).

Wśród najważniejszych założeń standardów opisujących ogólne efekty kształcenia nabyte przez absolwenta, znajdujemy:

- posiadanie wiedzy psychologicznej i pedagogicznej pozwalającej na rozumienie procesów rozwoju, socjalizacji, wychowania i nauczania – uczenia się,
- posiadanie wiedzy z zakresu dydaktyki i szczegółowej metodyki działalności pedagogicznej, popartą doświadczeniem w jej praktycznym wykorzystywaniu,
- posiadanie umiejętności i kompetencji niezbędnych do kompleksowej realizacji dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych zadań szkoły, w tym do samo-

dzielnego przygotowania i dostosowania programu nauczania do potrzeb i możliwości uczniów,

- wykazywanie umiejętności uczenia się i doskonalenia własnego warsztatu pedagogicznego z wykorzystaniem nowoczesnych środków i metod pozyskiwania, organizowania i przetwarzania informacji i materiałów,
- umiejętność komunikacji się przy użyciu różnych technik, zarówno z osobami będącymi podmiotami działalności pedagogicznej, jak i z innymi osobami współdziałającymi w procesie dydaktyczno-wychowawczym oraz specjalistami wspierającymi ten proces,
- odznaczanie się wrażliwością etyczną, empatią, otwartością, refleksyjnością oraz postawami prospołecznymi i poczuciem odpowiedzialności,
- praktyczne przygotowanie do realizowania zadań zawodowych (dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych) wynikających z roli nauczyciela (MNiSzW, 17.01.2012).

W szczegółowych efektach kształcenia znajdujemy również wytyczne w sprawie kompetencji komunikacyjnych, pracy w zespole, potrzeby samorozwoju, a następnie treści programowe, które student powinien opanować. Trudno nie odnieść jednak wrażenia, że to na nich koncentruje się dzisiejsze kształcenie, co przy stosunkowo niewielkiej ilości godzin przeznaczonych na przygotowanie psychologiczno-pedagogiczne powoduje, iż brakuje czasu na rozwijanie kompetencji psychospołecznych.

W kontekście nauczania języków obcych chcę odwołać się do E. Zawadzkiej, która zauważa, iż, o ile wiedza kierunkowa przyszłych nauczycieli, którą można utożsamić z kompetencjami twardymi, jest na ogół wystarczająca, o tyle ich przygotowanie psychologiczno-pedagogiczne powinno być przedmiotem pogłębionej refleksji i reformy. Zawadzka proponuje weryfikację predyspozycji i zamiłowania do zawodu kandydatów chcących studiować kierunki pedagogiczne oraz rozszerzenie zajęć psychologiczno-pedagogicznych opartych na podstawach aksjologicznych (Zawadzka, 2004). Autorka podkreśla, iż nauczyciel powinien być przygotowany nie tylko do organizowania procesu uczenia się, ale również pobudzania aktywności poznawczej i praktycznej uczniów, kształtowania postaw i charakterów, wspierania ich rozwoju, uczenia się, aby być i przygotowującego do życia, analizy przyczyn niepowodzeń i pomocy w ich niwelowaniu, działalności innowacyjnej i badawczej (Zawadzka, 2004, s. 55). Język obcy to szczególna dyscyplina, wymagająca otwarcia się ucznia, jego wyjątkowej aktywności, postawy braku lęku przed popełnieniem błędu i związanej z tym obawy narażenia się na krytykę.

W opracowanym przez międzynarodowy zespół specjalistów, w Europejskim Centrum Języków Nowożytnych w Graz, Europejskim Portfolio dla studentów – przyszłych nauczycieli języków obcych, które stanowić miało narzędzie refleksji w kształceniu nauczycieli języków obcych, uwzględniono 193 wymagania w formie deskryptorów, które zostały uznane za najważniejsze (Newby, et al., 2007). Po przeanalizowaniu ich można zauważyć, iż większość

z nich dotyczy rozwijania kompetencji w ujęciu nauczyciela jako eksperta, a więc kompetencji określanych jako twarde.

A. Romanowska-Tołłoczko i M. Kołodziej we wnioskach po przeprowadzonym badaniu na temat kompetencji psychospołecznych wskazują na ich niewystarczający poziom u studentów i proponują wdrożenie w toku studiów zajęć rozwijających kompetencje w tym obszarze, z szczególnym uwzględnieniem treningu asertywności i kompetencji emocjonalnych (Romanowska-Tołłoczko, and Kołodziej, 2018).

Według Zawadzkiej tradycyjne kształcenie nauczycieli języków obcych utożsamiane jedynie z nauczaniem w zakresie opanowania języka obcego oraz sposobów jego przekazywania, nie jest w stanie sprostać aktualnym i przyszłym wymaganiom. Od nauczycieli języków obcych oczekuje się kompetencji interpersonalnych, umiejętności zadbania o dobry kontakt z uczniami, zapewniający odpowiednią atmosferę sprzyjającą efektywnej pracy (Zawadzka, 2004, s. 308). Nauczyciel powinien wspierać ucznia w rozwijaniu osobowości oraz w budowaniu podstaw do samodzielnego, odpowiedzialnego i godnego życia. Nauczanie interkulturowe, nieodłącznie związane z nauczaniem języków obcych, powinno rozwijać szacunek dla innych kultur i wartości. Kształcenie nauczycieli powinna charakteryzować otwartość, innowacyjność, elastyczność, humanizacja, integracyjność i interdyscyplinarność, oraz ustawiczność. Zawadzka zwraca uwagę, iż „dopiero wykształcenie takich właściwości jak dociekliwość poznawcza, wrażliwość na zmienność, uznanie inności i wieloznaczności, niekiedy tolerowanie sprzeczności umożliwi przyszłemu nauczycielowi rozwiązywanie często niestandardowych, bo niepowtarzalnych sytuacji pedagogicznych” (Zawadzka, 2004, s. 309).

5. Kierunki i możliwości rozwoju kształcenia kompetencji psychospołecznych

Coraz częściej dostrzega się wartość i znaczenie kompetencji miękkich w różnych środowiskach profesjonalnych. Coraz częściej również organizuje się specjalne szkolenia w tym zakresie (Smółka, 2016).

We Francji, na przestrzeni ostatnich kilku lat, pojęcie kompetencji psychospołecznych występuje często w kontekście dbałości o stan zdrowia publicznego. R. Shankland, B. Lamboy i T. Cardoso wiążą rozwój kompetencji psychospołecznych ze stanem zdrowia psychicznego ludzi, z ich poczuciem dobrostanu, co, według autorów, stanowi ważny czynnik zapobiegający licznym dysfunkcjom oraz problemom zdrowotnym i społecznym. Dlatego też podejmowane są szeroko zakrojone działania szkoleniowe, obejmujące jednocześnie kształcenie uczniów, rodziców i nauczycieli, w ramach programów społecznych (Lamboy, et al. 2016). Shankland podkreśla potrzebę kształcenia nauczycieli w obszarze psychologii

pozytywnej i kompetencji psychospołecznych, tak, aby byli oni w stanie rozwijać u swoich uczniów, między innymi, umiejętności identyfikowania swoich mocnych stron i ich wykorzystywania, umiejętności redukcji stresu, poczucie autonomii, poczucie bycia kompetentnym, poczucie więzi społecznej (Shankland, 2009).

Romanowska-Tołłoczko i Kołodziej zauważają jednak, że w toku kształcenia studentów przygotowujących się do wykonywania zawodów społecznych, pomocowych, jakim bezspornie jest zawód nauczyciela, kompetencjom interpersonalnym czy psychospołecznym poświęca się zbyt mało czasu. Autorki określają tę dziedzinę jako zaniedbaną i wymagającą gruntownych zmian (Romanowska-Tołłoczko, and Kołodziej, 2018).

Jedną z możliwości wprowadzenia zmian może być realizacja założeń dokumentu zaproponowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 31 stycznia 2018 r. – Propozycja nowego modelu kształcenia przyszłych nauczycieli. Oczywiście podkreśla się istotność wiedzy z obszaru psychologii, pedagogiki, dydaktyki z uwzględnieniem wzajemnego przenikania się treści tych dyscyplin oraz ich korelacji z praktyką. Wprowadza się jednak w sposób zauważalny treści dotyczące rozwijania kompetencji psychospołecznych. Nauczyciel oprócz pełnienia funkcji eksperta w zakresie swojego przedmiotu, jak i w dziedzinie rozwoju ucznia, powinien pełnić rolę pośrednika kulturowego, organizatora, moderatora i doradcy, ewaluatora oraz innowatora, badacza i profesjonalnego, refleksyjnego praktyka (MNiSW, 2018). Pedagog powinien nie tylko przekazywać wiedzę, ale uczyć jej samodzielnego wytwarzania i stosowania. Ponadto nauczyciel powinien być erudytą dysponującym interdyscyplinarną wiedzą o świecie, spolegliwym opiekunem, człowiekiem pozytywnie nastawionym do nowych doświadczeń, poszukującym innowacyjnych rozwiązań pedagogicznych, osobą efektywnie współpracującą z innymi uczestnikami systemu edukacji, uczącą się od innych i nauczającą podczas działania w kooperacji. Zwraca się uwagę również na uczciwość oraz posiadanie własnych zainteresowań z możliwością zastosowania ich w procesie samorealizacji z jednoczesnym pożytkiem dla uczniów. Nowością jest propozycja kształcenia kompetencji społeczno-emocjonalnych przyszłych nauczycieli, takich jak samoświadomość, umiejętności interpersonalne, samodzielność, odpowiedzialne podejmowanie decyzji, które mogą być wykształcane w spersonalizowanej relacji nauczyciel akademicki – student (MNiSW, 2018).

6. Zakończenie

W raporcie Międzynarodowej Komisji ds Edukacji pod przewodnictwem Jacques'a Delorsa szczególną rolę przypisuje się kształceniu ustawicznemu oraz definiuje się cztery filary nauczania i wychowania: wiedza, umiejętności, system wartości i postaw oraz pokojowe współistnienie całej ludzkości (Strykowski, 2005). Strykowski podkreśla, iż w systemie

edukacji można zauważyć zorientowania na dwa pierwsze z wymienionych zadań. Wyzwaniem edukacji XXI wieku jest takie działania, by pomóc jednostce odkryć siebie, a równocześnie zrozumieć różnorodność społeczności, przygotować do prowadzenia dialogu, do osiągnięcia porozumienia, współdziałania i rozwiązywania konfliktów (Strykowski, 2005).

Wraz z postępem wiedzy i jej elektronicznych źródeł i przekazników, zwiększają się wymagania wobec nauczycieli. Powoduje to konieczność ich ustawicznego rozwoju, a na etapie studiów – gruntownego przygotowania.

Zmieniająca się rzeczywistość zmusza nauczyciela do przekraczania granic konwencjonalnego pojmowania jego roli, spełnia on wobec ucznia już nie tylko funkcje poznawcze, sprawnościowe i opiekuńcze, ale również egzystencjalne – „uczy jak żyć i tworzyć sens życia, jak radzić sobie z problemami, jak samemu się uczyć i dokonywać oceny rezultatów swojej pracy” (Kwiatkowska, and Hejnicka-Bezwińska, 2008, s. 27).

Ponieważ wymogi współczesnej rzeczywistości, w tym rynku pracy wiążą się z rozwijaniem kompetencji psychospołecznych, nauczyciel, aby przygotować w tym obszarze uczniów, musi najpierw sam ten rodzaj kompetencji rozwinąć.

Temat moich rozważań nad zagadnieniem kompetencji psychospołecznych nauczycieli i ich kształceniem pozostaje niewyczerpany, pozwolę sobie jednak podsumować parafrazą motta J. Delorsa – „Nauczyciel powinien uczyć tak, by uczeń wiedział, by działał, aby potrafił żyć w społeczeństwie i aby potrafił żyć” (Delors, 1998). W takim kontekście kompetencje psychospołeczne wydają się być nieodzowne i należy dołożyć wszelkich starań, aby rozwijać i doskonalić je w toku kształcenia nauczycieli, którzy następnie będą mogli rozwijać w tym kierunku swoich uczniów.

Bibliografia

1. Argyle, M. (2002). *Psychologia stosunków międzyludzkich*. Warszawa: PWN.
2. Armstrong, M., Taylor. M. (2016). *Zarządzanie zasobami ludzkimi*. Warszawa: Wolters Kluwer.
3. Czerepaniak-Walczak, M. (1994a). Kompetencje nauczyciela w kontekście założeń pedagogiki emancypacyjnej. W M. Dudzikowa, A.A. Kotusiewicz (red.), *Z pogranicza idei i praktyki edukacji nauczycielskiej*. Białystok.
4. Czerepaniak-Walczak, M. (1994b). *Między dostosowaniem i zmianą: elementy emancypacyjnej teorii edukacji*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
5. Delors, J. (1998). Commission internationale sur l'éducation pour le vingt et unième siècle. *Edukacja - jest w niej ukryty skarb: raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku*. Warszawa: Stowarzyszenie Oświatowców Polskich: Wydawnictwa UNESCO.

6. Dudzikowa, M. (1994). Kompetencje autokreacyjne - czy i jak są możliwe do nabycia w toku studiów pedagogicznych. W M. Dudzikowa, A.A. Kotusiewicz (red.), *Z pogranicza idei i praktyki edukacji nauczycielskiej*. Białystok.
7. Konieczna-Kucharska, M. (2015). Miękkie i twarde kompetencje nauczycieli. *Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej Zarządzanie*, (19), 229-241.
8. Kopaliński, W. (2000). *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*. Warszawa: Świat Książki.
9. Król, H., Ludwicyński, A., Borkowska, S., Buchelt-Nawara, B. (2014). *Zarządzanie zasobami ludzkimi: tworzenie kapitału ludzkiego organizacji*. Warszawa: PWN.
10. Lamboy, B., Shankland, R., Cardoso, T. (2016). Prévention et promotion de la santé mentale chez les enfants par le développement de la pleine conscience et des compétences psychosociales. W E. Fall, *Introduction à la pleine conscience*. Dunod.
11. Madalińska-Michalak, J., Górska, R. (2012). *Kompetencje emocjonalne nauczyciela*. Warszawa: ABC a Wolters Kluwer business.
12. Martowska, K. (2012). *Psychologiczne uwarunkowania kompetencji społecznych*. Stare Kościeliska: Wydawnictwo Liberi Libri.
13. Newby, D., Allan, R., Fenner, A.B. (2007). *Europejskie portfolio dla studentów - przyszłych nauczycieli języków: narzędzie refleksji w kształceniu nauczycieli języków*. Warszawa: Wydawnictwa Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli.
14. Pitula, B. (2010). *Stale cechy osobowości nauczyciela determinantami jakości jego pracy zawodowej*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
15. Romanowska-Tołoczko, A., Kołodziej, M. (2018). Kierunek studiów a kompetencje psychospołeczne studentów. *Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu*, 60.
16. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela (b.d.).
17. Saarni, C. (1999). *The development of emotional competence*. New York: Guilford Press.
18. Shankland, R. (2009). *Pédagogie nouvelle et compétences psychosociales: de l'apprentissage à l'école à l'entrée dans l'enseignement supérieur*. Paris: Harmattan
19. Smółka, P. (2016). *Kompetencje społeczne: metody pomiaru i doskonalenia umiejętności interpersonalnych*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
20. Strykowski, W. (2005). Kompetencje współczesnego nauczyciela. *Neodidagmata*, 27/28.
21. Strykowski, W., Strykowska, J., Pielachowski, J. (2003). *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*. Poznań: eMPi².
22. Szempruch, J. (2013). *Pedeutologia: studium teoretyczno-pragmatyczne*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
23. Taraszkiewicz-Kotońska, M. (2001). *Jak uczyć jeszcze lepiej!: szkoła pełna ludzi*. Poznań: Arka.

24. Zawadzka, E. (2004). *Nauczyciele języków obcych w dobie przemian*. Kraków: Impuls.
25. Żeber-Dzikowska, I., Olczak, I. (2014). Kompetencje na rynku pracy w dobie współczesności. *Społeczeństwo. Edukacja. Język*, 2.
26. Żeber-Dzikowska, I., Wysocka-Kunisz, M., Szydłowska, A. (2016). Kompetencje nauczyciela w kontekście kształcenia. *Społeczeństwo. Edukacja. Język*.